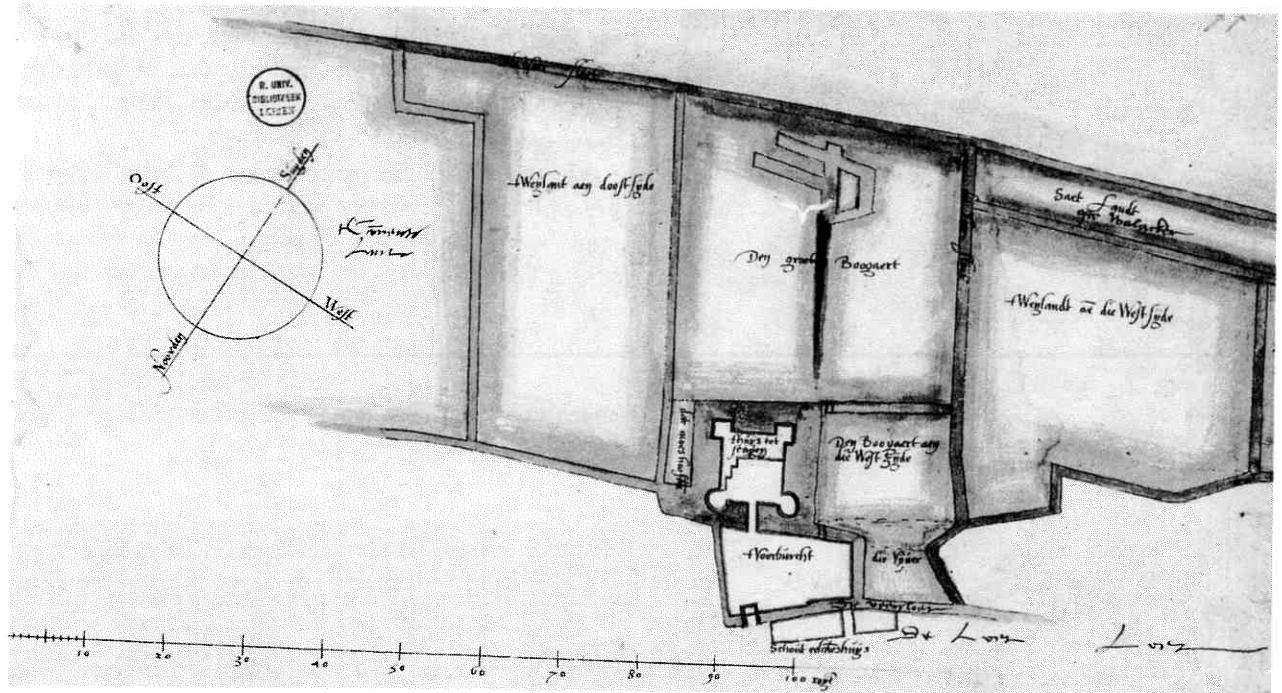

Een adellijke erfkwestie in Schagen

DOOR

F. TIMMER

Afb. 1. Plattegrond van het kasteel van Schagen met omliggende percelen, 16de eeuw. Coll. Bodel Nijenhuis. Foto Universiteitsbibliotheek Leiden.

In de kaartencollectie Bodel Nijenhuis van de universiteitsbibliotheek te Leiden bevindt zich een landmetersrapport van een opmeting van het kasteel van Schagen en de bijbehorende grond, compleet met een viertal kaarten. Vooral dat laatste is een bijzonderheid, omdat in het verleden kaarten en de bijbehorende stukken vaak op een dusdanige manier zijn gescheiden dat de samenhang voorgoed verloren is gegaan.

De tekst van het landmetersrapport is geschreven in een zeer regelmatig, zeer goed leesbaar handschrift. De tot het pakket behorende kaarten laten een duidelijk herkenbare situatie zien:

“thuys tot Scagen mit die omliggende landen.”

De op de kaarten zelf geschreven tekst vertoont allerm minst de duidelijkheid van het rapport: twee van de vier kaarten – en dat zijn de kaarten met de meeste tekst(!) – wekken de indruk ter plekke, dus in het veld, vervaardigde schetskaarten te zijn en hebben een

dienovereenkomstig schrift; ze verhogen wel de overigens al unieke waarde van de verzameling.

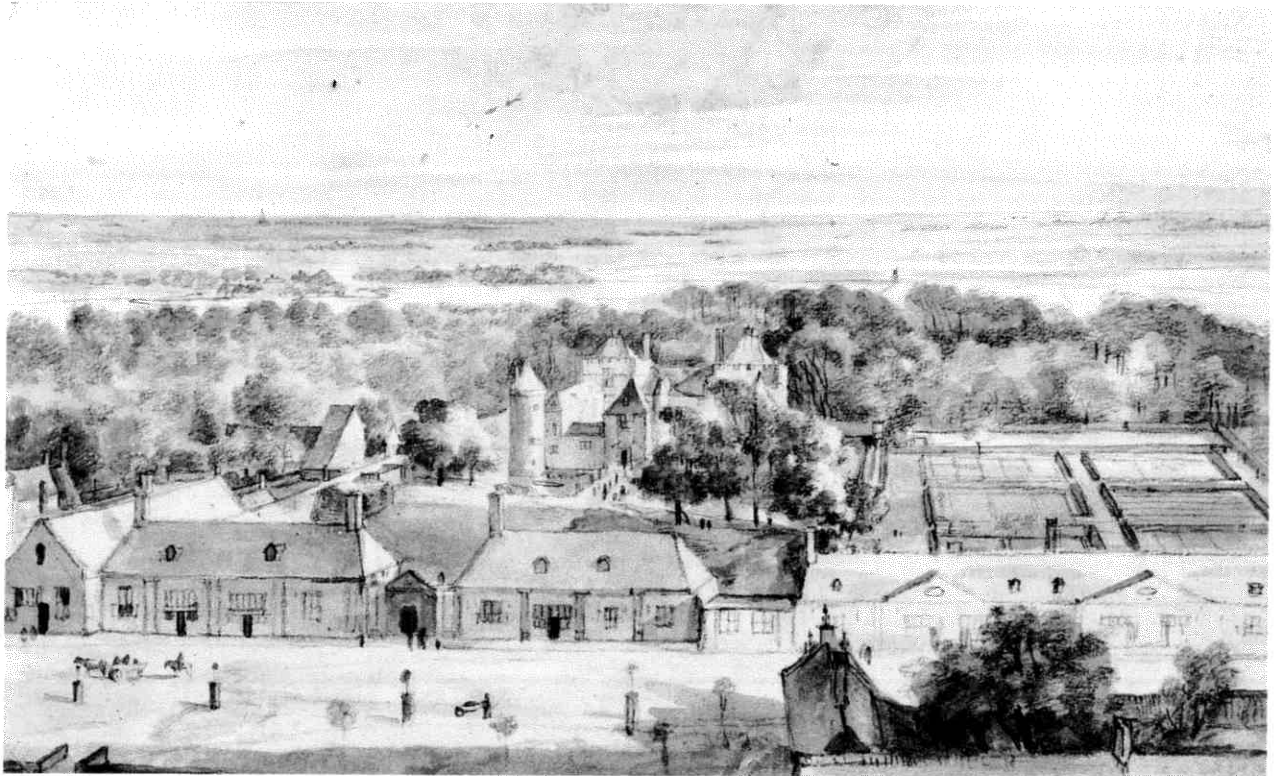
Op grond van het landmetersrapport moet het geheel gedateerd worden op 1561. Er is echter een probleem bij deze datering; op enkele kaarten zijn de jaartallen 1544 en/of 1547 herkenbaar.

Het conflict

De inleidende tekst van het rapport noemt met naam en toenaam door wie en op wiens verzoek het rapport is opgesteld. Er blijken twee partijen te zijn: enerzijds

“die edele Vrouwe van Scagen als Elisabeth van Bronchorst weduwe wijlen heer Willem van Scagen als moeder en momberssche van haren onmondigen soon genaempt heer Jan van Scagen”

en anderzijds

Afb. 3. *Het kasteel van Schagen in vogelvlucht*. Tek. Roeland Roghman (1646/1647). Foto Rijksmuseum-Stichting Amsterdam.

De situatie is inmiddels uiterst precair. Om hun vordering kracht bij te zetten hebben de Van Nijenrodes een deel van Schagens kasteelgoederen in bezit genomen, namelijk “de wilde boomgaard” en “het huis bezijden de voorpoort”.

Om op de goederen rechten te kunnen laten gelden moet er echter wel sprake zijn van privébezit en niet van leengoed; vandaar het tweede geschilpunt.

Op 6 maart 1571 beslist het Hof van Holland, na een appèl bij de Hoge Raad van Mechelen, dat de rente alsnog volledig uitbetaald moet worden, waartoe de heer van Schagen aan het Hof een “suffisante hypotheek” zal stellen. Bovendien wordt bepaald dat de kasteelgoederen leengoederen zijn en dus onvervreemdbaar. Zij dienen derhalve ontruimd te worden.

Conclusie

Alhoewel het nergens met zoveel woorden wordt gezegd, mogen we aannemen dat we hier te maken hebben met processtukken. Het landmetersrapport en de bijbehorende kaarten zijn naar alle waarschijnlijkheid vervaardigd op verzoek van of zelfs in opdracht van het Hof van Holland. In dat geval is daarmee ook de eendrachtige samenwerking van de landmeter uit Holland en de geometer uit Utrecht verklaard.

Het kan ook de verklaring zijn voor de jaartallen 1547 en 1561.

Literatuur

- Bregman, dr mr J, Schagen door de eeuwen heen. (Wormerveer, z.j.)
- Graaf, Saskia A.L.de, Inventaris van het archief van de heren en vrouwen van Schagen, 1414-1830 (Haarlem, 1980)
- Verhoeff, J.M., De oude Nederlandse maten en gewichten (Amsterdam, 1983, 2e druk)
- Verspijck Mijnsen, J.A.G., Beschrijving eener verzameling stukken afkomstig van de familie Van Aerssen van Voshol. In: Verslagen omtrent 's Rijks oude Archieven XXXVIII, deel I, 1915. ('s-Gravenhage, 1916)

De transcriptie van het landmetersrapport

“Opten XLe enXIJe van deser maent iulij anno XV (honderd LXJ hebben Adriaen / Cornelisz Lisse gesworen landmeter bijden hove van Hollandt / gecommiteert residerende tot Valcko bij Scaghen ten versoucke van die / Edele Vrouwe van Scagen als Elisabeth van Bronchorst weduwe wijlen / heer Willem van Scaghen als moeder ende momberssche van haren / onmondigen soon genaempt heer Ian van Scagen ende Cornelis Cornsz / van Berck geometer vandie landen van Utrecht gerequireert bij Mr. Hemrick / van Medemblick advocaat voordien hove van Utrecht als executoor vanden / testamente van Frans van Nijenrode / gemeten thuys tot tot Scagen mit / die omleggende landen mit die roede van Scagen lang wesende twalef / voeten ende elke voet twalef duymj ende dat inder forme ende maniere / als hier na volcht

Ende eerst gemeeten den grooten boogaert leggende / aende suijsdijde van thuys tot aan die graften / excluys en de bevonden groot vijf geersen vijf sneesen / VIJ roden twe voeten ende twe duymj

Noch gemeten den bogaert gelegen aen die westsijde / van thuys tot aen de graften als boven ende bevonden / groot een geers drie sneesen VIJ roden IX voet ende / een halven duymj

Noch gemeten die vijver noortwaerts daer aen / streckende ende is groot drie sneesen twe roeden ende / een halven duijm

Noch gemeten thuijs mit sijn graften ende is groot / een geers een snees XVIIJ roden VI voet

Noch gemeten een clenen moeshoofken gelegen aen / doostsijde vanden huijse ende is groot een snees acht / roeden vijf voet XJ duijm

Noch gemeten tvoorburch vanden huijse mit die voorgraft / tus-schen tvoorburch ende tvoorhuijs ende is groot VIIJ sneesen / VIJ roden V voet acht duijm

Noch gemeten thuijs voor die voorpoort daer in woont / die we-duwe van schout Eelke ende is groot een snees / XVIIJ roden XJ voet VJ duijm

Noch gemeten die weijde aen die oost sijde ende is groot / vijf geersen twe sneesen XV roden IX duijm

Noch die weijde aende westsijde vanden huijse groot / vier geer-sen XJ sneesen XIX roden X voet

Item soo den wilden bogaert geen vestigien en van huisen / en heeft en is niet gemeten dan blijft staen op doude / metinge op VIIJ sneesen

Noch gemeten den sloot tusschen den bogaert ende die / weijde aen doostsijde vanden huijse van Scagen is groot / twe sneesen X roden IX voet

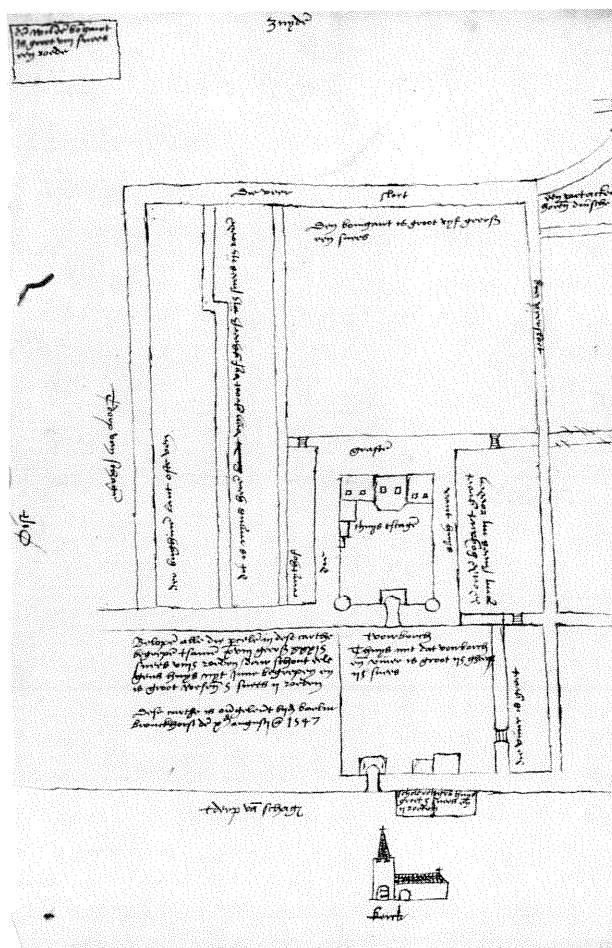
Noch die sloot tusschen den cleijnen bogaert ende die / vijver die nu gevult is is groot J snees V roeden IX voet

Noch die sloot tusschen tvijverken ende ende tvoorburch / is groot XIIJ roden XJ voet X duijm

Ende sijn dese voorschreven drie leste slooten groot vier / snee-sen X roden vijf voet X duijm

Ende als die selfde drie slooten tot die voorschreven gemeten / landen gevoucht soude sijn so souden die selfde gemeten / lan-den mit die drie slooten ende den wilden bogaert te / samen groot sijn XX geersen IIIJ sneesen XV roden J voet IX duijmen

Item gemeten die veersloot beginnende vande oosthoek / vande oosterweijden ende voorts achter die wester / weijden ende bo-gaert streckende of loopende tusschen / tusschen den selfden boogaert ende westerweijde achter / tvijverken om tot aen die loot ende tvoorburch / toe is groot X sneesen XVIIJ roeden V voet.”

Afb. 4. Schetsopmeting van kasteel Schagen met omgeving uit 1547. Coll. Nijenhuis. Foto Universiteitsbibliotheek Leiden.

Noten

¹ Verhoef, J.M., De oude Nederlandse maten en gewichten.

geers	: 0,27 ha
snees	: 230 m ²
roede	: 11,5 m ²
voet	: 0,283 m
duim	: 2,35 cm